

לישנא אחרינא — יש גירסא אחרת כיצד אמר לו: שפיר עבדת — טוב עשית [שנשמטת מעשיית קנין], שהרי "עבד לזה לאיש מלוה" — הם לווים ועבדים לי להחזיר את החוב באחריותם.

ומעשה נוסף: ר' אחי בר' יאשיה הוה ליה י-ב איספקא דכספא — היה לו כלי מכסף [צלוחית] שהפקידו בנהרדעא. אמר להו לר' דוסתאי בר ר' ינאי ולר' יופי בר כיפר: בהדי דאתיתו — כשאתם באים משם — אתיהו ניהלי — הביאותה אלי. אזול — הלכו לנפקק [שהפקדון אצל] — יהביה ניהליה — נתנו להם. אמרי להו — אמרו להם: ניקני מיניכו — עשו קניין, שאם יאנס הפקדון נחיה אנו

ניהלי — הביאם לי, שכבר הגיע זמן הפרעון⁽³⁵⁾. אזל — הלך רב יוסף בר חמא וביקש מהם את החוב. יהבינהו ליה — נתנו לו. אמרי ליה: ניקני מינך — ביקשו ממנו לעשות קנין, שאם יאנסו אצלו המעות בדרך, לא יחזור רב ששת לתבוע מהם שנית. אמר להו אין — כן אעשה כדבריכם. אולם לסוף — בסופו של דבר — אישתמיט להו — נשמט מהם והלך לדרכו [מבלי לעשות קנין].

כי אתא לגביה — כשבא אצלו — אמר ליה רב ששת: שפיר עבדת — טוב עשית — דלא שרית נפשך — שלא עשית את עצמך לחינם" עבד לזה לאיש מלוה" שהמשועבד לאחר נחשב עבדו.

בלבד] שיהיה דינו כשואל [שחייב באונסין], ללא כל קניין.

ועוד, מוסיף ה"קצות" ומקשה, מה הועילה לרב יוסף ההשתמטות, מאחר וכבר הסכים לקבל עליו את האונסין באמירה, הרי נתחייב בדברים בעלמא?

ותירץ, שכל הטעם שדי בדברים להתחייב באונס הוא, שמכח אותה הנאה שיש לו בכך שיצא עליו קול בין הבריות שאדם נאמן הוא, גומר הוא בדעתו לשעבד את עצמו, אף באונסין. ולכן, בנידון דידן שכבר נתנו לו בעלי החוב את הכסף, ואותה הנאה שמאמינים כבר חלפה בשעה שהתנו עמו. משום כך — אין די בדברים בלבד.

ואף על פי שמתנה שומר חינם להיות כשואל אפילו בתוך זמן הפקדון [ולא רק בשעת ההפקדה]. היינו משום שהמפקיד יכול לחזור בו ולהוציאו בתוך הזמן. ואם כן, באותה הנאה שממשיך להאמינו ואינו מוציאו מידו, גומר ומשעבד את עצמו. מה שאין כן בנידוננו, לפי

עתה, שמסרו לשליח יהיה פטור באונסין. ולכן, מצד זה, יש כאן פשיעה.

וראה שם, שנדחק לפרש שמדובר באופן שאין פשיעה בהליכה. ולכן נחשב זכות למלוה. אך כתב שזהו דוחק גדול לפרש כן.

35. לא ששלח להם את רב יוסף שיתנו לו את המעות. אלא אמר לו: כשאתה חוזר לכאן, אם ירצו ליתן לך — קבלם בשבילי. אבל אם המלוה היה אומר לשלחם בידיו של שליח זה, אז לא היה הלווה חייב באחריות המעות. מאירי. וראה שם שהוסיף, שמכל מקום אם התנה השולח עם השליח שיקבל הוא עליו אונס הדרך, צריך הוא קנין על כך, ואין משתעבד באמירה בעלמא.

ובקצות החשן (סימן רצא סעיף קטן טז) הקשה, מדוע צריך השליח לעשות קנין בדוקא, ואין די במה שמתחייב בדבור. והרי מצאנו (בבא מציעא דף צד עמוד א) שדעת רבי יוחנן שיכול שומר חינם [הפטור מאונסין] להתנות [בדיבור

כּי אַתּוּ לַגְּבִיּהּ — כּשׁבּאּוּ אַצְלוּ [אַל רַבִּי אַחִי] אַמְרַ לִיּהּ ר' יוֹסִי בַר כִּיפּר לר' אַחִי: חֲזִי מַר — יִרְאֶה כְּבוֹדוֹ — לֹא מִסְתִּיּהּ דְּלֹא סִייעֵן — לֹא דִי שְׁלֵא סִייעַ לִי [שְׁלֵא יִכּוֹנִין] — אַלֵּא אַמְרַ לְהוּ נְמִי — עוֹד הוֹסִיף וְאִמְרַ לְהֵם — טַב רֵמּוּ לִיּהּ.

אַמְרַ לִיּהּ רַבִּי אַחִי לר' דוֹסְתַאי: אַמְאִי תִיעֵבַד חֲכִי — מְדוּעַ נִתְרַצִּית לְהַחְזִיר מִיָּד? (37)

אַמְרַ לִיּהּ ר' דוֹסְתַאי: אֹתֶם בְּנֵי אָדָם הֵן אַמְהָ — אֲנִשֵּׁי מְדוּת גְבוּהִים בְּקוּמָה — וְכּוֹבְעֵן אַמְהָ — אִף מְלַבּוּשִׁיהֵן מְאוּיִימִים יוֹתֵר מִשְׂאֵר בְּנֵי אָדָם — וּמְדַבְּרִים מִחֲצִיּוּהֵן — כַּאֲשֶׁר הֵם מְדַבְּרִים קוֹלָם נִשְׁמַע מִחֲצִי גוֹפֵם

פְּטוּרִים. אַמְרֵי לְהוּ — אַמְרוּ לְהֵם ר' דוֹסְתַאי ור' יוֹסִי: לֹא! אַמְרֵי לְהוּ: אִם כֵּן, שְׂאִינְכֶם מוֹכְנִים לְעִשׂוֹת קִנְיָן, אַהֲרִיּהּ נִיחַלָן — הִשִּׁיבּוּ לָנוּ אֶת הַפְּקָדוֹן. ר' דוֹסְתַאי בְּרַבִּי יִנְאִי אַמְרַ לְהוּ: אִין — הֵן [נִחְזִיר לְכֶם]. אִךְ ר' יוֹסִי בַר כִּיפּר אַמְרַ לְהוּ: לֹא. וְכִפִּי שְׂאִמְרָנוּ לְמַעֲלָה "אִם בָּא לְחִזּוֹר — אִינוּ חֹזֵר". (36)

הוּוּ קָא מְצַעְרֵי לִיּהּ — הִיוּ מְצַעְרִים אֶת ר' יוֹסִי בַר כִּיפּר כְּדִי שִׁיחְזִיר, לֹא הִסְכִּים. אַמְרוּ לִיּהּ — אַמְרוּ לר' דוֹסְתַאי: חֲבִירוּ חֲזִי מַר — יִרְאֶה כְּבוֹדוֹ — הִיבִי קָא עֵבִיד — אִין חֲבִירוּ עוֹשֶׂה — שְׂאִינוּ מְשִׁיב לָנוּ אֶת הַפְּקָדוֹן. אַמְרַ לְהוּ ר' דוֹסְתַאי: טַב רֵמּוּ לִיּהּ — הַכּוּהוּ הִרְבֵּה [עַד שִׁיחְזוֹר].

וְכֵן מִפְּרֵשׁ רַבִּינוּ קְרִשְׁקֵשׁ, עֵיין שֶׁם. וְרִאֵה בְּשַׁעוּרֵי רַבִּי שְׁמוּאֵל (אוֹת עֵרַב), שְׁכֵן יֵשׁ לְפִרְשׁ גַּם אֶת שֵׁיטַת הַרַמְבַּ"ם (בְּפִרְקָא אֶמְשְׁכִירוֹת הַלֵּכָה ו), שְׁבַפְקָדוֹן מוֹדֵה רַב שְׁמַתוֹךְ שְׁחִיבֵי הַנִּפְקָד בְּאַחֲרִיּוֹתוֹ, אִם בָּא הַנִּפְקָד לְחִזּוֹר בּוּ [מִמָּה שְׁמַסְרוּ לְשַׁלִּיחַ] — הִרִי זֶה חֹזֵר. וְאִם כֵּן, מְדוּעַ אִינֵם יִכּוֹלִים אֹתֶם בְּנֵי אָדָם לְחִזּוֹר? אַלֵּא עַל כְּרַחֲךָ, מֵאַחַר וְהוּחָזְקוּ אֲנִשִּׁים אֱלוּ לְהִיּוֹת כְּפִרְנִים, לְכֵן אִין לְהֵם מִיגוּ כְּלָל. וְצִיין שֶׁם לְמָה שְׁבִיאָר לְעִיל (בְּאוֹת רַסְבּ), שְׁבַמְקוֹם הַוּחָזְק הַנִּפְקָד לְכַפְרָן, הִרִי שְׁבַכְלָל חִיּוּבֵי הַהִשְׁבָּה הוּא, שְׁהַחֲפֵץ יִהְיֶה בִיד שְׁלִיחַ שִׁישְׁמֵרְנוּ עֵבֵר הַבְּעִלִּים. וּמְכַל מְקוֹם יֵהָא הוּא חִיב בְּאַחֲרִיּוֹת.

37. וְבַרְשַׁב"א וְרִיטְב"א מוֹסִיפִים בְּכוּוֹנַת שְׂאֵלְתוֹ, מְדוּעַ חֲזוֹרְתָ לְהֵם, הִרִי כְּבַר זְכִיתָ בּוּ [בְּכִלִּי כֶסֶף] בְּשַׁבִּילִי. וְכִמוּ שְׁשִׁנְיוּ בְּרִייתָא (בְּעַמּוּד א) "הוֹלֵךְ פְּקָדוֹן זֶה לְפָלוּנִי שִׁישׁ לוּ בִידִי. אִם בָּא לְחִזּוֹר — אִינוּ חֹזֵר". וְכִיוֵן שְׁכֵן פּוֹשַׁע אֶתְּהָ [בְּזָה שֶׁחֲזוֹרְתָ] וְחִיבֵי לְשֵׁלָם!

מָה שֶׁהִלְכָה כְּרַב, אִם יִרְצוּ בְּנֵי מַחְזוּא לְחִזּוֹר בְּהֵם לֹא יוֹכְלוּ לְעִשׂוֹת זֹאת, לְפִי שְׁכַבְרָ זְכָה רַב יוֹסֵף בְּמַעוֹת עֵבֵר רַב שֶׁשֶׁת. אִם כֵּן יוֹצֵא, שְׂאוֹתָהּ הַנָּהָה רֵאשׁוּנָה כְּבַר חֲלַפָה לָהּ, וְלֹא שִׁיךְ לּוֹמֵר שִׁישְׁעַבַד עֲצַמוּ מְחֻדָּשׁ.

36. יֵשׁ לְהַבִּין מְדוּעַ לֹא רִצָּה ר' יוֹסִי בַר כִּיפּר לְהַחְזִיר לְהֵם, מֵאַחַר וְהוּא לֹא הִסְכִּים לְעִשׂוֹת קִנְיָן, כְּבַקְשָׁתָם. וּמִשְׁמַע בְּגַמְרָא, שְׂאִף שְׂאֲנִשִּׁים אֱלוּ לֹא הוּחָזְקוּ כְּפִרְנִים כְּלָל זֹאת, לֹא רִצָּה לְהַחְזִיר לְהֵם. אִךְ קִשָּׁה, הִרִי לְעִיל בְּעַמּוּד אִי רֵאִינוּ, שְׂאִם לֹא הוּחָזְק הַנִּפְקָד כְּפִרְן, יִכּוֹל הוּא לְחִזּוֹר בּוּ. וּמְדוּעַ כַּאֲן מִנַּע מַהֵם ר' יוֹסִי לְחִזּוֹר?

וּמִתְרַץ בְּתוֹסְפוֹת הַרַ"שׁ, שְׁכַאֲן כִּיוֵן שְׂרַבִּי אַחִי הוּא זֶה שְׁבִיקֵשׁ מִהַשְׁלִיחִים (רַבִּי יוֹסִי וְרַבִּי דוֹסְתַאי) לְהַבִּיא לוֹ, שׁוּב אִינוּ יִכּוֹל לּוֹמֵר לוֹ אִין רִצּוֹנִי שִׁיּהָא פְּקָדוֹנִי בִיד אַחַר. וְלִפִּיכֵךְ, מִיָּד כְּשִׁקְבִילוּ עֵבֵרוּ אֶת הַפְּקָדוֹן — זְכָה בּוּ רַבִּי אַחִי. וְלִכֵּן לֹא רִצָּה רַבִּי יוֹסִי לְחִזּוֹר.

אִךְ הַמְאִירֵי מַעֲמִיד שְׁמַדוּבֵר בְּאֲנִשִּׁים שְׁהוּחָזְקוּ כְּפִרְנִים, וְלִפִּיכֵךְ לֹא רִצָּה לְהַחְזִיר לְהֵם.

אמר ליה ר' אחי: אי הכי — אם כן — שפיר עבדת — טוב עשית שהחזרת להם ולא סיכנת את עצמך: (38)

ממשיכה הגמרא בדין "הולך":

אמר לשליח: הולך מנה לפלוני שאני נותן לו מתנה, וחלך השליח ובקשו ולא מצאו מאחר ומת.

תני חדא — תנא אחד סובר: יחזרו המעות למשלח. ותניא אידך — ותנא אחר סובר: יחזרו ליורשי מי שנשתלחו לו.

לימא בהא קמיפלגי — הבא נאמר שבכך הם חולקים:

דמר סבר: הולך כזבי. וכיון שזכה אותו פלוני במעות בעודו חי, לכן ינתנו ליורשיו. (39)

[ממקום הטבור], לפי שהוא עבה מאוד — ושמותיהן מבוהלים — ואף שמותייהם מבהילין: ארדא וארטא ופילי בריש. אם אומריין הם: כפותו — מיד כופתין לאותו אדם. אומריין: הרוגו — מיד הורגין. אילו הרגו את דוסתאי [דיבר על עצמו בלשון ניסתר], מי נתן לינאי אבא בר — כן — כמותי?

כלומר, נתון הייתי בסכנת נפשות — אילו לא החזרת.

אמר ליה ר' אחי: בני אדם הללו קרובים למלכות הן?

אמר לו ר' דוסתאי: הן!

המשיך ר' אחי ושאל: יש להן סוסים ופרדים שרצים אחריהם?

אמר ליה: הן!

הסמ"ע שם (בסעיף קטן יב), שגם להראות אסור לכתחילה, יש לומר שכאן לא הראה להם. אלא רק לא עיכב אותם מליטול. וזה מותר אפילו לכתחילה. וראה שם שכתב תירוצו נוסף על פי דרכו.

אכן נראה לתרץ בדרך אחרת והוא, שלא נאסר להציל עצמו בממון חבירו, אלא במקום שאין לו כל שייכות לממון ולבעליו. ולא בא אלא לדרוש טובת עצמו, ועל ידי זה יפסיד חבירו. זה אסור. אבל כאן, שעושה שליחותו של בעל הממון, יש לומר שלא נעשה שליח, אלא באופן שאינו מפסיד לעצמו. אך במקום שמפסיד בגלל זה, או שמסכן עצמו, יש לומר שעל דעת כן לא נעשה שליח. ועליו לדאוג להציל עצמו, אף אם יפסיד חבירו את ממונו. ופשוט.

39. בדברי רש"י מבואר, שמכיון שזכה המקבל

וענה לו ר' דוסתאי שאותם אנשים תקיפים היו ואילולי היה מחזיר להם היו הורגין אותו. ואמר לו רבי אחי, אם כן, טוב עשית שהחזרת.

38. פירוש: מאחר והיה אונס. אכן, מקשה בספר נחלת משה, הרי אסור להציל עצמו בממון חבירו, כמבואר בבבא קמא בפרק הכונס. ואין לומר שעשה זאת משום פקוח נפש. שהרי הם רק ביקשוהו שיעשה קנין. והוא, משום הפסד ממון, לא רצה לעשות כן. אם כן, לא מצד פיקוח נפש עשה זאת.

וראה שם שתירץ, על פי המבואר בשלחן ערוך (חשן משפט סימן שפח סעיף ב), שרק אם נשא את ממון חבירו בידו ונתן להם, אז חייב. אבל אם רק הראה להם והם נטלוהו בעצמם — הריהו פטור מלשלם. ואם כן גם כאן יש לומר שלא מסר להם, אלא הם לקחו בעצמם. ואף לפי

ומר סבר: הולך לאו בזכי. ולכן, יחזרו מעות למשלח.

דוחה הגמרא: **אמר ר' אבא בר ממל: דכולי עלמא** — לדעת כולם — **בבריא** שלח **הולך לאו בזכי. ולא קשיא** — ואין קשה הסתירה בין שתי הברייתות — **הא** — הברייתא האומרת יחזרו למשלח — מדברת **בבריא** ששלח. ומכיון שהולך אינו זוכה, והוא לא שלח אלא לפלוני ולא ליורשיו, לכן יחזרו למשלח. **הא בשכיב מרע** — והברייתא האחרת מדברת בגוסס הנוטה

למות, שכל זמן שאינו חוזר בו, הרי דבריו נחשבים ככתובים וכמסורים. ולפיכך כשאומר "הולך לפלוני", כוונתו — "זכה עבורו". ומאחר וזוכה הפלוני במעות, לכן כשמת — ינתנו ליורשיו.⁽⁴⁰⁾

רב זביד מיישב בדרך אחרת:

רב זביד אמר: הא והא — שתי הברייתות מדברות — **בשכיב מרע.** [בגוסס הנוטה למות] שלגביו הדין הוא: הולך בזכי. ובכל זאת יש הבדל ביניהן.

בחיי, לכן ינתנו המעות ליורשיו. וראה ברש"ש שהקשה על כך, ממה שפירש רש"י לעיל (דף ט עמוד ב), לעניין זכיית גט שחרור, שכל עוד לא הגיע הגט לידי העבד אינו משוחרר.

וראה גם בקצות החשן (סימן קכה סעיף קטן ג) שהביאו את שיטת הרמ"ה (היא דעת היש אומרים המובאת בשלחן ערוך שם בסעיף ד), שאפילו אם "תן בזכי", מכל מקום תנאי הוא שהגט לא יחול, עד שיגיע לידי העבד. והקשה, מדוע כאן — אם "הולך בזכי" — ינתנו המעות ליורשי המשלח, כל עוד הוא עצמו עדיין לא זכה בהן.

וכתב ה"קצות", שבאמת צריך התנאי להתקיים, **אלא שהוא מתקיים בזה שהמעות ניתנים ליורשים.** ואף שנחלקו בברייתא להלן (דף עד עמוד א) רבן שמעון בן גמליאל וחכמים אם כשאומר "לי" כוונתו גם ליורשיו. ואין הלכה כרשב"ג, ש"לי" היינו גם יורשי. מכל מקום, כותב ה"קצות", במתנה תנאי על מנת שיתן לו, כוונתו — אפילו ליורשו. אלא שלפי זה, אם ירצה השליח להחזיר את המעות למשלח — הרי זה רשאי, לפי שעדיין לא זכו היורשים. ולפי זה, כותב בשעורי רבי שמואל (אות רעד), אפשר לישב גם את קושיית הרש"ש.

שמאחר וניתנו המעות ליורשי מי שנשתלחו לו, נתקיים התנאי, כאילו הגיעו ליד המקבל עצמו. ומכל מקום אם ירצה להחזיר למשלח, אכן יוכל להחזיר.

והטעם שהרש"ש עצמו לא כתב כן, הוא משום שבהערה הקודמת נקט הרש"ש ההיפך מדברי ה"קצות", וכתב שכאן, כיון שאמר "לפלוני", לדעת כולם הכוונה לו ולא ליורשיו. ולכן הוקשה לו איך שייך שיתקיים התנאי ביורשיו. ומשום כך תירץ הרש"ש, שהסוגיא כאן היא לאחר שחזר בו רש"י מדבריו שם, וכמו שכתבו שם התוספות (דף ט עמוד ב, דיבור המתחיל: לא יתנו).

ועוד תירץ הרש"ש, שיתכן לומר שהלשון "הולך" עדיף יותר מהלשון "תן". ומבאר רבי שמואל כוונתו, שהבין בשיטת רש"י שקודם חזרה דוקא כשאומר "תן" שהוא כאילו אמר "זכה", יכול לחזור. אבל אם אמר בפירוש "זכה" — אינו חוזר. והטעם הוא, משום שכשאומר "תן", יש לאמוד בדעתו שלא התכוין לזכיה גמורה כמו ב"זכה" ממש. ולכן כתב שיתכן ש"הולך" עדיף מ"תן", כי אז אין אומדנא כזו.

40. אך כל זה דוקא אם היה המקבל חי בשעת

הא — זאת האומרת ינתנו המעות ליורשים, מדובר בה באופן דאיתיה — שישנו — למקבל המעות בעולם בשעת מתן מעות [שעדיין לא מת באותה שעה]. ולכן, זכה השליח עבורו מיד, וכשמת, זכו יורשיו מכחו.

הא — והאחרת, מדברת באופן דליתא — שאיננו — למקבל בשעת מתן מעות. לפי שכבר מת, והמשלח לא ידע מכך. נמצאת, זכיית השליח — טעות. ולא קנו היורשין.⁽⁴¹⁾

מתן מעות לשליח. ריטב"א. וכן כתבו התוספות (דיבור המתחיל: הא בשכיב מרע) בתוך דבריהם. וזה לשונם: "דכיון דישנו למקבל בשעת מתן מעות וכו'".

— ללמד שהמתים פטורים מן המצוות. לכן פטור הוא מלהחזיר את החוב לאחר מיתתו. ומשום כך אין לו זכיה בנכסים. אך הקמת המצבה שהיא משום כבוד המת, אכן נחשבת צורך. ולכן זוכה הוא בא על ידי אחרים.

41. רש"י מפרש שמאחר והמקבל מת, נמצאת זכיית השליח עבורו — זכיה בטעות. ודייק מדבריו בספר מחנה אפרים (הלכות זכיה ומתנה (סימן לא), שדעתו היא שיש זכיה למת. אכן כתב שם, שהרי"ף והרמב"ם והטור פירשו, שאין קנין למת. וכן כתב הריטב"א בסוגייתנו וכן משמע בחדושי הרשב"א.

וראה עוד בקצות החשן (סימן קכה סעיף קטן ה), שמיישב בדעת רש"י, שאף שאי אפשר לעשות קנין — להקנות למת, מכל מקום ניתן לתת לו דין יורש. וכפי שמתבאר מדברי רב פפא במסכת בבא בתרא (דף קמח עמוד א), ששכיב מרע שאמר: "תנו הלואתי לפלוני" [מלוה על פה] — הדין הוא: הלואתו לפלוני. ומפרש רב פפא שמאחר ואילו מת [השכיב מרע], היה יורשו של השכיב מרע יורש הלואה זו, לכן נחשבת היא ברשותו. ומשום כך, יכול הוא להקנותה לאחרים. ומוכח, שאף שדין זה אינו מועיל באדם בריא, מועיל הוא בשכיב מרע. והיינו משום שחכמים תיקנו, שדברי שכיב מרע נותנים למקבל דין יורש, וקונה לאחר מיתה, כסתם יורש.

וראה עוד ברשב"א שהוסיף, שמכיון שמת המקבל בחייו נתבטלה שליחותו לגמרי, והרי המעות פקדון אצלו מחמת הנותן. ואף "מצוה לקיים דברי המת" אין כאן, כיון שנתבטל, דבריו [של המשלח] בחייו.

ומוסיף ה"קצות", שלכן כתבו כאן התוספות (דיבור המתחיל: הא), שבמתנת שכיב מרע — אפילו מת מקבל בחיי הנותן — קנו היורשים. כי אף על פי שאין זכיה למת, הרי זוכה הוא בתורת ירושה. שכן הוא סדר הנחלות [הירושות], שמשמשות והולכות הם עד יעקב אבינו עליו השלום. ולכן הוצרך רש"י לפרש הטעם משום זכיה בטעות.

ובמחנה אפרים שם ציין לדברי הרשב"א בתשובה (סימן שעה) שניתן לזכות מצבה למת על ידי אחרים. וביאר בקובץ שעורים (חלק ב סימן יא) שהדין אין זכיה למת, הוא דוקא במקום שאינו צורך המת. אבל כאשר הדבר הוא צורך למת, הרי שהמת זוכה בו.

וראה באור שמח (בפרק ט מהלכות זכיה ומתנה הלכה יג) ובשעורי רבי שמואל (אות

אלא שבספר אילת השחר הקשה על כך. אם כן, הוא שלדבר שהוא צריך, שייך שיהיו לו נכסים. מדוע אין בעל חוב גובה מנכסי המת, לפי הסובר שיעבודא לאו דאורייתא. והרי ודאי תשלום החוב הוא צורך למת, כדי לבטל מעליו הדין.

ותירץ, שיתכן שמאחר ונאמר "במתים חפשי"

רב פפא מיישב בדרך נוספת:

רב פפא אמר הא והא בבריא — שתי הברייתות מדברות בריא, אשר לגביו הולך אינו זוכה.

הא דמית מקבל — האחת מדברת באופן שמת המקבל [פלוגין] — **בחיי נותן**. ומכיון שכן, לא זכה בהם המקבל ויחזרו למשלח. ואפילו אם אחר כך מת הנותן, בשעה שהשליח החזיר את המעות. אין כאן מצוה לקיים דברי המת, לפי שעוד קודם מיתתו בטלו דבריו, משעת מיתת המקבל.

והא — וזאת האומרת ינתנו המעות ליורשין, מדברת באופן **דמית נותן** — שמת הנותן לאחר שמסרם לשליח, **בחיי מקבל** בעוד היה

המקבל חי. ולכן, מאותה שעה שמת הנותן, זוכה בהם המקבל. משום שמצוה לקיים דברי המת⁽⁴²⁾, אפילו אם היה בריא בשעת האמירה.

אומרת הגמרא: **לימא** — הבה נאמר: הולך **כזכי** — **תנאי היא** — שדין זה שנוי במחלוקת תנאים.

דתניא: האומר לשליח: הולך מנה לפלוני וחלך ובקשו ולא מצאו — יחזרו מעות למשלח. **מת משלח** — ר' נתן ור' יעקב אמרו: יחזרו המעות ליורשי משלח. **ויש אומרים**: יחזרו המעות ליורשי מי שנשתלחו לו.

ר' יהודה הנשיא [בהמשך יתבאר במה הוא חולק על היש אומרים] **אמר משום ר' יעקב**

רעה) שהשיגו על דברי הקצות מדברי הגמרא בבא בתרא (דף קמא עמוד ב), ופירשו דברי רש"י בדרך אחרת.

42. ראה במחנה אפרים (הלכות זכיה ומתנה סימן כט), שמשוגייתנו מוכח, ש"מצוה לקיים דברי המת", זוהי זכיה שזכה בה המקבל ומורשה ליורשיו. אולם הביא שם מדברי הר"ן (לעיל דף יג עמוד א) שמבואר מהי הנפקא מינה [ההבדל] בין שני הדינים: "מצוה לקיים דברי המת" ו"דברי שכיב מרע ככתובין וכמסורים דמו". והיינו, במקום שהיורשים הינם "קטנים" שאינם בני קיום מצוות. ואף שפטורים מהמצוה לקיים דברי המת, חייבים הם לקיים דבריו בגלל היותו שכיב מרע. ומדייק המחנה אפרים מדבריו, שה"מצוה לקיים דברי המת" אינה יוצרת זכיה למקבל, כפירוש רש"י בסוגייתנו. אלא שכופין ומחייבים את היורשים לקיים את דברי המת, כמו בשאר דברים שבית דין כופין על המצוות. ולכן, ביתומים קטנים

שפטורים מקיום מצוות — אין כופין. וכן הביא שם מהמרדכי במסכת בבא בתרא (פרק מי שמת סימן תרל), שכתב בשם רבינו שמחה, שבמתנת שכיב מרע שצריכה קנין, אף על גב שלא זכה בה המקבל מכח "דברי שכיב מרע", מכל מקום כופין את היורשים לקיים את דברי המת. ומדבריו גם כן מבואר, שהמצוה לקיים דברי המת לא יצרה זכיה למקבל, אלא רק כופין מכוחה.

ועוד ציין שם, לדברי הרמ"א (חשן משפט סימן רנב סעיף ב) שפסק, שכל דבר שנקנה במתנת שכיב מרע — אם קדמו היורשין ומכרוהו — יכול המקבל להוציאו מן הלוקח. אבל דבר שלא ניתן במתנה, אלא רק שמצוה לקיים דברי המת. אם קדמו היורשים ומכרוהו — מה שעשו עשו. [כלומר, מכירתן קיימת].

ומקור דבריו הוא מהמרדכי הנזכר.

אלא שצריך להבין, שואל הגאון רבי שמואל (אות רעט), כיצד יפרשו כל הראשונים הנזכרים את סוגייתנו, אשר משמע בה שהדין מצוה

שאמר משום רבי מאיר: מצוה לקיים דברי המת. (43)

החכמים אומרים: יחלוקו. בינהם יורשי המשלח ויורשי מי שנשתלחו לו המעות. (44)

מאחר ואינם בני קיום מצוות — לכן אין כופים אותם. כי מאחר ועדיין לא זכה ממש המקבל, אלא רק שהיתה לו זכות בדבר. מכח המצוה של היתומים. לא שייך לכפות אותם לקיים את המצוה.

וכן מיושבים דברי הרמ"א ז"ל, שאם קדמו היתומים ומכרו — אין מוציאין מהקונה, כיון שהמקבל עדיין לא זכה באותו ממון. ואין זה נסתר מזה ששייך בזה דין ירושה.

ומעתה, לפי מה שנתבאר, יש לומר שגם רש"י, שכתב שמשעת מיתת הנותן זכה בהם המקבל, אין הכרח שכוונתו שזכה כהם לגמרי, להיות שלו כשאר ממונו. אלא רק זכה לכך שיש לו זכות תביעה על ממון זה, ודי בזה כדי שיתנוהו ליורשים.

[במנחת יהודה (עמוד קמח) העיר על סתירה לכאורה בדברי המרדכי, בין דבריו הנזכרים, שמבואר בהם ש"מצוה לקיים דברי המת" אינו קנין, אלא רק שמחוייבים לקיים את דבריו מחמת מצוה. ואילו בראש פרק הזורק מקשה המרדכי וזה לשונו: "ואם תאמר הא מצוה מחמת מיתה, ואפילו במקצת, לא בעי קנין", אשר מבואר בדבריו שדעתו היא, שמצוה מחמת מיתה עושה קנין. אלא שכתב שם שהעירו לו, ששני דיבורי המרדכי הינם שני עניינים שונים. "מצוה לקיים דברי המת" זוהי באמת רק מצוה. אך במצוה מחמת מיתה עושה קנין, כמבואר במסכת בבא בתרא (דף קנא עמוד ב), עיין שם].

43. בהמשך יתבאר במה הוא חולק על היש אומרים.

44. לשון רש"י במסכת כתובות (דף צד עמוד ב).

לקיים דברי המת" יוצר זכיה למקבל במתנה. ואין לומר, שהטעם הוא משום שכוונתו לתת ליורשיו. משום שאם כן, גם אם מת המקבל בחיי הנותן, יש לתת את המתנה ליורשי המקבל. ומבאר רבי שמואל זצ"ל בזה, שאף שמצוה לקיים דברי המת אינה יוצרת קנין, מכל מקום אין זו מצוה לשמים בלבד, אשר המקבל הינו רק אמצעי לקיום המצוה על ידי היורשים. אלא זוהי מצוה ממונית לחבירו. ומאחר וציוה לתת לחבירו, מקבל הלה זכות בדבר מכח אותה מצוה. ואף שאין כאן זכות ממונית, מכל מקום מכח המצוה לתת לו הוא נעשה צד בדבר, ומעתה יש לו זכות תביעה על ממון זה.

ומוסיף הרב ז"ל, שאין דין זה דומה למקום שראובן נשבע לתת מנה לשמעון. שאז אין לשמעון שום זכות תביעה בממון על ראובן. מאחר ושם המצוה היא רק על ראובן לקיים שבועתו, שהרי הוא מוזהר עליה ב"בל יחל". ושמעון אינו אלא האמצעי שעל ידו יקיים ראובן את השבועה. אבל במצוה לקיים דברי המת, נוצר חוב ממוני על היורשים לתת הממון למי שהמת ציוה. וכמו שנתבאר.

וראה שם, שדימה דין זה לחיוב להחזיר רבית קצוצה [אם נטל מחבירו שלא כדין], והאריך בזה. ולפי מה שביאר שם לענין רבית, יצא לבאר גם את ענין "מצוה לקיים דברי המת". שמאחר ונתבאר שאף על גב שאינה קנין, מכל מקום יש למקבל דין של "בעל דבר" בממון ויש לו זכות תביעה עליו. אם כן אפשר לומר שגם חיוב שבועה יהיה בזה. ומעתה מובן, מדוע אם מת המקבל — ינתן הממון ליורשיו. כי מאחר ולאב [המקבל] היתה זכות לקבל את אותו ממון, ירשו היורשים ממנו זכות זו והם יקבלוהו. ולפי זה מובנים דברי הר"ן, שקטנים —

[המשלח] — לא אמרינן — אין אומרים לגבי בריא שמת "מצוה לקיים דברי המת".

ו"יש אומרים" חולקים על תנא קמא וסוברים, שאפילו אם לא מת המשלח [אין כאן משום מצוה לקיים דברי המת], יתנו המעות ליורשי מי שנשתלחו לו, מאחר ולדעתם "הולך כזכי".⁽⁴⁵⁾

ר' יהודה הנשיא אמר משום ר' יעקב שאמר משום ר' מאיר: הולך לאו כזכי, ואין זוכה השליח עבור המקבל. מיהו — אבל — היבא דמית — היכן שמת המשלח — אמרינן — אומרים: מצוה לקיים דברי המת. ולפיכך, יתנו המעות ליורשי מי שנשתלחו לו.

וחכמים אומרים יחלוקו, היינו משום שמספקא להו — שהסתפקו — האם תן כזכי או לא, וכן האם מצוה לקיים דברי המת או לא⁽⁴⁶⁾. ומשום כך פסקו

ובאן בבבל אמרו: כל מה שירצה שליח יעשה, לפי מה שראה בדעתו של משלח, עד כמה היתה עינו יפה במתנה זו. וכמו כן, כמה אהב את המקבל ואת בניו.

אמר רבי שמעון הנשיא: על ידי היה מעשה כזה, ואמרו חכמים: יחזרו המעות ליורשי משלח. [כדעת ר' נתן ור' יעקב].

ומנסה הגמרא לברר במה הם חולקים:

מאי לאו בהא קמיפלגי — האם לא בכך הם חולקים:

דתנא קמא סבר: הולך לאו כזכי. ולכן יחזרו המעות למשלח. אך אם מת המשלח, לא ידוע מהי דעת תנא קמא.

ור' נתן ור' יעקב נמי — גם [סוברים] — הולך לאו כזכי. ובאו להוסיף על דברי תנא קמא ולומר [ש] ואף על גב דמית — שמת

כן, במקום שהמשלח חי, ודאי יחזרו המעות למשלח. ואילו מדברי חכמים משמע, שהם מוסבים על כל המחלוקות שנאמרו בברייתא, והרי חולקים בה אם "הולך כזכי" גם בחיי המשלח. ולכן היה רש"י מוכרח לפרש שהסתפקו בדבר, אם "תן כזכי" או לא. ואולם, הספק השני שמזכיר רש"י, שהסתפקו אם מצוה לקיים דברי המת אינו מובן, מדוע היה צריך רש"י להעמיד כן. והרי אפשר לומר, שבאמת אין מצוה לקיים דברי המת, וכל הספק הוא רק אם "תן כזכי" או לא.

ומיישב ה"קצות" על פי דרכו שם, שמכיון שלדעת חכמים הדין: יחלוקו נובע מהספק אם "תן כזכי". ולדעת בניי בבל ["וכאן אמרו"] הדין הוא "שודא", [דהיינו כל מה שירצה שליח יעשה, כמו שפירש רש"י]. נמצא, שלא נחלקו

45. וההוכחה שכן היא דעתם, לדברי רש"י ז"ל היא, ממה שאמר אחר כך רבי יהודה הנשיא: "מצוה לקיים דברי המת", משמע שהתייחס בזה לדעת היש אומרים. ומכיון שהם אמרו את הטעם "הולך כזכי", אף אם לא מת המשלח. לכן הוא בא לומר, שדוקא אם מת המשלח — מצוה לקיים דבריו. אבל אם לא מת — אין מצוה, לפי ש"הולך" אינו כ"זכה".

46. בדברי רש"י מבוואר, שחכמים הסתפקו בשני דברים. א. האם "תן כזכי" או לא. ב. וכן האם מצוה לקיים דברי המת. אכן שואל בקצות החשן (סימן קכה סעיף קטן ג), זה שהוצרך רש"י לומר שהסתפקו אם "תן כזכי" אם לאו, מובן היטב. שהרי אם הם סוברים ודאי שאינו כזכי, ואין הם מסתפקים, אלא אם מצוה לקיים דברי המת. אם

יחלוקו (47).

[אך:] **ובאן אמרו: שודאי עדיף.** היינו: שכאשר יש ספק, עדיף שהחלוקה תיעשה

[או ליורשיו], משום שמצוה לקיים דברי המת. רואים מזה, שגם בדיון זה הסתפקו חכמים. לכן כתב רש"י, שנסתפקו בשני הדברים.

47. בגליון הש"ס ציין לדברי המשנה למלך (פרק ד מהלכות מלוה ולווה הלכה ו), שהוכיח מדברי רש"י הללו, שבמקום שיש ספק ספיקא [שתי ספיקות] — אין מוציאין ממון מהזולת. שהרי לפי פירושו מסתפקים חכמים אם הולך כזכי אם לאו. ואפילו על הצד שהולך אינו כזכי, עדיין יש להסתפק, אולי צריכים לתת ליורשי המקבל מצד מצוה לקיים דברי המת. ומאחר ובכל זאת אמרו חכמים יחלוקו, ולא זיכו הכל ליורשי המקבל, מוכח שבספק ספיקא אין מוציאין ממון. ומשמע מדבריו, שלדעתו הנותן נחשב, מוחזק.

אכן, נראה שדבר זה אינו פשוט, שהרי כאן הממון אינו ביד הנותן, אלא ביד השליח. והספק עתה הוא למי מחזיק השליח, לנותן — מאחר והולך אינו כזכי. [ואם הוא מת בינתיים — ליורשיו]. או שמחזיק הוא עבור המקבל — לפי שהולך נחשב כזכי. ומשום כך יש לומר, שאדרבא, רק משום שהמוחזקות שלו הינה מסופקת — לכן פסקו חכמים יחלוקו. אם אם באמת היה הממון עדיין ביד הנותן, כי אז גם אילו היה ספק ספיקא לא היו מוציאין ממון מידו. וראה בחדושי הרי"ם שהאריך בזה.

ובספר אילת השחר העיר על דברי המשנה למלך, שיש לדון על ספק כזה אם נתקנה תקנה [של מצוה לקיים דברי המת] או לא, האם בכלל נחשב ספק. ואם אכן כן, הרי יש להסתפק עוד, אולי תקנו חכמים עוד כמה קניינים וחיובים. כי באמת יש מקום לומר, שרק כאשר מסתפקים באשר לפרט מסויים בתקנת חכמים, שייך

כלל על הסובר "תן כזכי". ורק אם היו חכמים אומרים, שמיד זכה השליח עבור המקבל וחייב לתת לו. ובניי בכל היו חולקים וסוברים שבידו [של השליח] לתת למי שירצה. אז היה מובן שנחלקו בשאלה אם תן כזכי או לא. אבל לפי מה שנראה, אם כן גם לפי הסובר "הולך כזכי", לא זכה המקבל, אלא כשיגיע הממון לידו. נמצא שהברירה ביד השליח להחזיר למשלח אם ירצה. ולפי זה יקשה: חכמים הסוברים "תן כזכי", במה חולקים הם על דין "שודא", שאומרים בניי בכל? הרי לפי שניהם נתונה ההחלטה בידי השליח.

לכן הוכרח רש"י לפרש, שחכמים הסתפקו בשני הדברים, גם בדיון "תן כזכי" וגם בדיון "מצוה לקיים דברי המת". והיינו, שמה שפסקו יחלוקו, חולקים הם בזה על דין "שודא" המעניק לשליח זכות החלטה. ולדעתם אין לתת לאחד הצדדים יותר מחצי. ויסוד המחלוקת תלוי בשאלה אם מצוה לקיים דברי המת. לפי הסובר "מצוה" — מוכרח השליח לתת את כל המתנה דוקא למקבל. אך לפי בניי בכל הסוברים "שודא" — יתן השליח למי שירצה.

וראה עוד בספר נחלת משה, שכתב לתרץ בפשיטות, שאם חכמים היו סוברים "מצוה לקיים דברי המת" בתורת ודאי, ולא היו מסתפקים אלא לגבי הולך, אם נחשב כזכי או לא. אם כן היתה הברייא צריכה לכתוב את דברי חכמים לפני דברי רבי יהודה הנשיא. שהרי עד דבריו, המחלוקת היא רק בדבר זה, אם "הולך" נחשב "כזכי" או לא. ואם רק בזה נסתפקו חכמים, היתה צריכה הברייא לכתוב אז את דעתם, שמסתפקים בדבר זה. ברם, מזה שהברייא הקדימה להביא את דברי רבי יהודה הנשיא לפני חכמים. והוא פוסק שיתנו למקבל,

ר' אלעזר אומר: אין זה תלוי במצבו של המוריש, אלא אחד בריא ואחד מסוכן [חולה בסכנת מות] דינם שוה. אם ברצונו להקנות נכסים שיש להם אחריות [קרקעות], הרי הם נקנין כאן בכסף ובשטר ובחזקה ליורשים, כשם שנקנין מסתם אדם בריא. וסובר רבי אלעזר, שאף שכיב מרע, אם לא יקנם בקניינים אלו, לא יקנו היורשים. ונכסים שאין להם אחריות, [מטלטלין], אין נקנין להם אלא בקניין משיכה.

וחכמים אומרים: אלו ואלו נקנין באמירה, לפי שדברי שכיב מרע נחשבים ככתובין וכמסורין.⁽⁴⁹⁾

אמרו לו חכמים לר' אלעזר [כהוכחה 10-א לדבריהם]: מעשה באמן של בני רובל שהיתה חולה הנוטה למות ואמרה תינתן כבינתי — תכשיטים — לבתי. והיא היתה שווה בשנים עשר מנה, ומתה אחרי כן. וקיימו חכמים את דבריה ונתנו הכל לבתה, על סמך אמירתה.

על פי ראות עיניו של השליח, מאשר יחלקו את הממון.⁽⁴⁸⁾

שואלת הגמרא: ורבי שמעון הנשיא, [שאמר בסיום הברייתא על ידי היה מעשה וכו'], מעשה אתה לאשמועינן — בא להשמיענו מעשה? [כלומר, איזו הלכה בא להשמיענו?]

ועונה: לא! כבריא שלח, דכולי עלמא לא פליגי — אינם חולקים. ולדעת כולם "תן" אינו כ"זכה".

והכא במאי עסקינן — וכאן במה מדובר: בשכיב מרע ששלח. ובפלוגתא — ובמחלוקתם — דר' אלעזר ורבנן פליגי — הם חולקים. וכפי ששנינו במשנה, שר' אלעזר מחשיב את השכיב מרע, לעניין זה, כבריא.

דתנן: המחלק נכסיו לבניו על פיו — על פי צוואתו [לזה הרבה ולזה מעט. ולא כשאר מורישים, שהיורשים חולקים את שירשו מהם בשוה]:

התעמקות בכוונת הנותן, עדיפה על חלוקה הגורמת בהחלט הפסד לזה שהכל שייך לו.

49. כן נפסק להלכה, ראה רמב"ם (פרק ח מהלכות זכיה ומתנה הלכה ב). ובטור ושלחן ערוך (חשן משפט סימן רנ סעיף א). ותקנת חכמים היא, לפי שחששו שתטרף דעתו של הגוסס וימות מרוב צער, אם לא יקיימו כל דבריו שמצוה. כי אין בכל שכיב מרע עת וזמן להקנות בקנין לכל אחד מהעניינים כפי הדין. (סמ"ע). וראה שם מה שהוסיף בזה.

וראה עוד בקצות החשן שם, שנחלקו הראשונים ז"ל, אם קונה המקבל למפרע משעת האמירה, או רק לאחר מיתה.

לעשות מזה ספק. אך במקום שיש ספק על עצם התקנה אם נתקנה, אין זה ברור כל כך. וראה שם מה שדן בצדדי השאלה.

48. מהלשון "עדיף" משמע שיש מעלה בהכרעה זו מאשר בחלוקה. כי דעת חכמים היא שהחלוקה עדיפה, לפי שאף צד אינו מפסיד לגמרי. ומכיון ששניהם נחשבים מוחזקים בממון המסופק, לכן יחלקו. אמנם בנייב סוכרים ששודא עדיף, כי יתכן שיגיע לאחד מהצדדים כל מה ששייך לו. לשיטת רש"י העדיפות נובעת מכך, שמן הסתם אומדן הדעת של השליח יקלע יותר אל המטרה, מאשר חלוקה סתמית. ולפי רבינו תם גם החלטה אישית של השליח, [ללא